

ערכין כז

משה שווערד

1. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ערכין דף כז עמוד א

הניחא לשמואל דאמר בשנת היובל עצמה לא קדשה. הא דאין יכול להקדיש שדה אחוזתו ביובל (אליבא דשמואל) היינו מחמת ק"ו כמושנ"ת בריש פירקין (לעיל כ"ד א), וכאן לא שייך ק"ו זה, דבשלמא תם יליף דיוצאה לכהנים ביובל ק"ו דא"א להקדישה ביובל, אבל לגבי לויים שאין הקדישם יוצא ביובל ליכא ק"ו, ושפיר יכולים הלויים להקדיש שדותיהן ביובל.

2. רבינו גרשום על ערכין דף כו/ב

דקמ"ל דכהנים ולויים גואלין לעולם. אפי' בשנת היובל:

אמר לך רב ולטעמך כיון דבשנת יובל עצמה הקדיש ש"מ בין לפני יובל ובין לאחר יובל ולמה לי למיתנייה אלא איידי דתנא רישא דמתניתין אין מקדישין לפני יובל ולא גואלין אחר יובל פחות משנה תנא נמי סיפא בין לפני יובל וכו' ואידי דתנא אין מקדישין [ולא גואלין תנא נמי סיפא מקדישין] וגואלין ולעולם מקדישין לא אצטריך למתני אלא גואלין איצטריך כדאמר ואידי דתני גואלין לעולם תנא מקדישין לעולם:

3. ספר יד בנימין

דף כ"ז במשנה המקדיש את שדהו כו'
אומר לו פתח אתה ראשון
וכו'. הנה תף דקי"ל פ"ק דסנהדרין דקרקעות
דהקדש צע"י עשרה אנשים לשומן דהיינו ט'
וכהן, אפשר דמיירי שהי' כאן שומא צעשרה
רק אחר השומא הרי צע"י הכרוה ששים יום
וכדאיתא לעיל פ' שום היתומים ומטעם שמה
יבואו להוסיף על המקח וזהו שאומרים לו
פתח אתה ראשון, וכן מעשה דנסמוך דאמר
הרי היא שלי צאיסר נמי י"ל דמיירי לאחר
שהי' כבר שומא. (ועי' היטב מה שכתבנו
לקמן עמו' ז' נגמ' ד"ה אמר רב חסדא
ל"ש אלא שלא ניסוס).

4. תוספות מסכת ערכין דף כז עמוד א

המקדיש שדהו בשעה שאין היובל נוהג - פירוש בזמן שאין היובל נוהג דאז הוא נפדה בשוינו ויש בו ריוח להקדש לפתוח תחלה הבעלים מפני החומש אבל בזמן שהיובל נוהג הוא נפדה לפי זרעו בנ' סלעים בית זרע חומר שעורים ובשדה אחוזה מיירי ובזמן הבית מיירי דאיכא רווחא להקדש דאי שלא בזמן הבית מחללו אם ירצה אפי' לכתחלה על שוה פרוטה לפי שאין בו ריוח להקדש דלאיבוד אזיל כדאיתא לקמן בסוף פירקין (דף כט). ההוא דאחרים לנכסיה אתא לקמיה דרב יהודה א"ל שקול ד' זוזי אחיל עלייהו ושדינהו בנהרא ולישתרי לך וא"ת היאך נמצא בזמן שאין היובל בזמן הבית י"ל בזמן שגלו ישראל דבעינן כל יושביה עליה.

5. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ערכין דף כז עמוד א

מאי אומרין נמי כופין. תוס' מקשים מאי שנא דצריך כפיה הכא טפי מכל הני וכו'.

וקושייתם צל"ע, דבכל שאר העניינים שהזכירו יש בשני הצדדים קיום מצוה, דאף חליצה היא מצוה, וה"ה עריפת פט"ח ופדייה באמה. משא"כ הכא, אם לא יפדו הבעלים, תתבטל מצוה זו לגמרי.

6. דף על הדף ערכיו דף כז עמוד א

בגמ': אומרין, והתניא כופין, מאי אומרין נמי כופין. ובתוס' (ד"ה מאי וכו') הקשו: וא"ת מאי שנא דצריך כפיה הכא טפי מכל הנני דתנן בסוף פ"ק דבכורות י"ג מצות פדיה קודמת למצות עריפה, מצות יעידה קודמת למצות פדייה וכו', ומפיק כולהו מקראי התם ולא אשכן כפיה כי אם בזה ע"כ.

וכתב חכ"א בקובץ קול תורה (ירושלים תרצ"ג ח"ו א - ב): ונראה לי דיש לחלק באופן פשוט בין מצות גאולה באדון לכל הנני דתנן שם במתניתין. כי כל הדינים שהמשנה מונה שם איך שלא יעשה יקיים מצוה והברירה בידו לקיים המצוה בשני האופנים, או ליעד או לפדות. או לקיים מצות פדיון פטר חמור או מצות עריפה, וכן השאר, ואיך שלא יעשה יקיים מצות עשה. לכן לא שייך שם דין כפיה על קיום מצוה זו יותר מהשניה, דגם אם יקיים באופן השני יקיים מצוה. ורק שהמצוה באופן זה קודמת להמצוה באופנה השני, וכיון שבשניהם הוא מקיים מצוה ורק כאן יש דין קדימה ע"ז אין כופין.

אבל כאן בגאולת הקדש, אין על האדון כי אם מצות גאולה. ואם לא יגאל האדון לא יקיים בכלל מצוה. ומשום הכי כופין כשאר מצות דכופין עליהן. וביותר כאן שייך דין כפייה דבאם לא יגאל האדון תתבטל המצוה מכל וכל, דעל אחרים אין מצוה. ונוסחא דווקנא דמחקו תיבת למצות קודם לתיבות כל אדם וגרסי מצות גאולה באדון קודם לכל אדם ע"כ.

7. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ערכין דף כז עמוד א

משנה. אומר לו פתח אתה ראשון. בגמ' מבואר שכופין את הבעלים לפדות, ורש"י ס"ל דה"ה בשעה שהיובל נוהג כופין אותו לפדות, והא דנקטה מתני' בשעה שאין היובל נוהג היינו מחמת דין "פתח אתה ראשון".

והרמב"ם (הל' ערכין ה', א') כתב בזמן שהיובל נוהג אין כופין את הבעלים לפדות, דאפילו לא יפדו אותה תצא לכהנים ביובל.

8. ספר עבודה ברורה

אמרו לו פתח וכו' אמר לו הגעתיך. צ"ב דפתח בלשון רבים - "אמרו לו", וסיים בלשון יחיד - "אמר לו".

ונראה ע"פ דברינו לעיל (בר"ה אומר לו), דאמירת "פתח אתה ראשון" אינה מיוחדת לגזבר בלבד, אלא גם לב"ד ושאר ישראל, דהא הויא נמי משום כפייה על המצוה. ועל כן אתי שפיר הא דנקט לה התנא בלשון רבים - "אמרו לו". ומשא"כ

באמירת "הגעתיך", דר"ל שזכה בשדה, זה נוגע לגזבר לחוד, שהוא המוציא והמכניס ברשות הקדש, ועל כן נקט לה בלשון יחיד - "אמר לו".

9. ספר חידושי בתרא

תמא) כו. יש דמקשים אהא דתני המקדיש את שדהו בשעה שאין היובל נוהג כו' שהבעלים נותנין חומש, דמה שייך חומש דשדה אחוזה כשאין יובל נוהג, הא כשאין יובל נוהג ליכא דין שדה אחוזה, ושמעתי דחומש לא הוי דין בשדה אחוזה אלא דין בפדיון הקדשות, אלא דשדה מקנה נתמעט מחומש. וצ"ע דלכאורה אין דרשה למעט שדה מקנה מחומש, אלא פשוט הדין חומש נאמר בשדה אחוזה (בחקתי כ"ז י"ט), וממילא אין פסוק לרבות גם שדה מקנה; אבל אם הלימוד דחומש הוא דין בפדיון הקדשות, מדוע לא נלמדהו גם לשדה מקנה. ולכאורה אין מיעוט שדה אחוזה כשאין יובל, אלא במציאות לא שייך לעשות חשבון "על פי השנים הנותרת עד שנת היובל" כשאין יובל, אבל שאר דיני שדה אחוזה כגון לענין חומש, בתקפן קיימים כל זמן שיש בית מקדש כדפי' תוס' ריש ד"ה המקדיש. וע"ל סתמ"ג.

10. ספר עבודה ברורה

כופין. בליקוטי הלכות (זבח תורה ד"ה כופין) כתב, וז"ל: ודע
דהך כפייה לא נתבארה אי מן התורה או מדרבנן. וע"ש
לדעת התוס' (בר"ה מא') שכתבו, דהכפייה הוא כדי שלא נבוא
לידי תקלה, פשוט דחששא זו וכפייה זו - מדרבנן היא.

11. תוספות מסכת ערכין דף כז עמוד א

מאי אומרין כופין - וא"ת מ"ש דצריך כפיה הכא טפי מכל הני דתנן בסוף פ"ק דבכורות (דף יג.) מצות פדייה קודמת למצות עריפה מצות יעידה קודמת למצות פדייה מצות ייבום קודמת למצות חליצה מצות גאולה באדון קודמת (למצות) לכל אדם ומפיק כולהו מקראי התם ולא אשכחן כפייה כי אם בזה וי"ל דשאני הכא דיכול לבא לידי תקלה אם יהנו העולם ממנה.

12. ספר עבודה ברורה

חדא ועוד קאמר. פי', דבאמת ג' טעמים איכא מדוע פותחין
בבעלים תחילה. א) משום דהבעלים מוסיפין חומש,
ב) דאידי דחביבה ליה לבעלים, טפי ופריק לה, ג) דמצות
גאולה באדון.
והנה כבר נתבאר בגמ' לעיל דכופין את הבעלים לפדות
שדהו. ויש לעיין האם כל אחד מהג' טעמים הנ"ל הם סבה
לכפייה, או שמא רק אחד או שנים מהטעמים הנזכרים הם
סבה לכפייה. (וכבר הזכרנו לעיל במשנה גד"ה אומר לו, את
מחלוקת רש"י ותוס', הרמב"ם והראב"ד בזה).

וכתב בחידושי הגר"א על המשניות, וז"ל: שהבעלים וכו',
נקטה מחני' להאי טעמא משום כופין, דמשום מצות גאולה
אין כופין כמו שאין כופין בהנך דסוף פ"א דבכורות והגמ'
שאמרה "חדא ועוד" כו', משום "אומרין", (כלומר, דמאיזה
טעם אומרין לבעלים תחילה שיפדו, אבל אה"נ דאין כאן טעם
לכפיה). אבל משום רווחא דהקדש כופין, אבל משום דאידי
דחציצה כו', מי יימר דטפי כו', עכ"ל. הרי דכתב דרק משום
חומש דאית ציה רווחא דהקדש, כופין.

13. ספר עבודה ברורה

חזר בו של חמשים ממשכנין מנכסיו עד עשר. כתב רצינו
גרסום, וז"ל: דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, עכ"ל.
ומקורו מקידושין (דף כח:), והכוונה צוה היא, דבהדיוט
הולאה מרשות לרשות היא רק ע"י מעשה קנין. אבל בהקדש
אינו כן, אלא ע"י אמירתו ילא הדבר מרשותו ונכנס לרשות
הקדש. והכי נמי כאן כיון שאמר "חמשים" אינו יכול לחזור
13.

14. ספר עבודה ברורה

מפני שהם מוסיפין חומש. לכאורה הומ"ל "מפני דמצות גאולה בבעלים". וי"ל כתירוץ הגמ' על מתניתא קמייתא "חדא ועוד קאמר", חדא דמצות גאולה בבעלים, ועוד, מפני שהם מוסיפים חומש.

אולם י"ל בפשיטות, דרק במתני' קמייתא דעסקינן במי לפתוח תחילה, שייכא הך סברא דמצות גאולה באדון, אבל כאן ששניהם אמרו "בעשרים", מדוע יפסיד האחר משום מצות האדון, דבאיזה זכות וכח יש לגזבר להעדיף את הבעלים מהאחר. ורק ע"י סברא דבעלים מוסיף חומש, דאיכא בזה רווחא להקדש, יש כח לגזבר להעדיף את הבעלים מהאחר, ופשוט.

15. רש"ש מסכת ערכין דף כז עמוד א

שם ולימרו הבעלים אתא גברא בחריקין. ק"ל דלמא משום דמצות גאולה באדון כייפינן ליה:

16. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ערכין דף כז עמוד ב

שאינ מוסיפין חומש על עילוי של זה. הא דמתלקינן בין הקרן של הפדיון שהוא בכ"א, לבין תוספת החומש שאינו אלא תוספת על הכ', היינו כדאיתא בפרק הזהב שהחומש אינו חלק מהפדיון ואינו מעכב את הפדיון, אלא שהוא חיוב נוסף המוטל על הגברא הפודה.

17. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ערכין דף כז עמוד ב

אמר רב חסדא לא שנו אלא שלא נישום הקדש בשלשה. תמוה הרי כל הקדש צריך שומא, ובקרקע בעינן י', ובתוס' תמורה (כ"ז: ד"ה לא) מבואר דשלשה ועשרה הן לעיכובא, וא"כ איך שייך שלא נישום הקדש בשלשה. וצ"ל כדמשמע ברמב"ם (פ"ה דהל' ערכין) דמעיקרא עבדינן שומא, ולאחר מכן מכריזין עליה, וההצעות של המשנה הן יותר מהשומא הראשונה. ועל זה אמר רב חסדא שאם במקרה שמו ג' כהצעת השני הרי שזה מחייב את הבעלים להוסיף חומש על שומא זו. [ודו"ק בלשון הרמב"ם שם וברש"י בסוגיין].

18. ספר יד בנימין

שם בגמ', אמר רב חסדא לא שנו אלא שלא נישום הקדש צג' אצל נישום צג' מוסיפין. הנה מה דמועיל כאן שומא של ג' אע"ג דקי"ל צפ"ק דסנהדרין דשומת קרקעות של הקדש צעינן צעשרה דהיינו ט' וכהן כזר העיר מזה רש"י ז"ל וכי' דהכא רבותא קמ"ל דכיון דאמרי תלתא לא מהדרי אעשרה עכ"ל,

מיהו לא נתבאר ברש"י הטעם אמאי באמת
סגי כאן בשלושה.

והי' אפשר לכאן דק"ל דעיקר הדין דצעי'
שומא בעשרה הוא לאו לעכוצא ואע"ג
דילפי' להו מקרא י"ל אסמכתא בעלמא, וכעין
שכ' בקרית ספר רפ"ח מהל' ערכין, צרם כזר
הוכיחו התוס' בתמורה דף כ"ז דהא דצעי'
בהקדש שומא בעשרה בקרקע לעכוצא הוא,
ועוד דהא הכא לענין לכתחילה מיירי, גם קשה
דמשמע מדצרי רב חסדא דמתני' מיירי בלא
שומא כלל והאיך מועיל כיון דשומא מעכב.

ואפשר דמתני' מיירי שהי' בתחילה שומא
של עשרה כדין והצעלים שאמרו
בעשרים היינו שרנו ליתן לפי השומא ששמו
העשרה ואח"כ בא אחר ורצה להוסיף על
השומא, אלא שכבר העירו בזה צם' "מואל
מאש" על ערכין וכן צם' "מעשה חושב"
דא"כ האיך קאמר רב חסדא דאם שמו ג'
כדצרי האחר נריך להוסיף חומש על המחיר
שקבע האחר והא כיון שכבר שמאווהו עשרה
צמחיר של עשרים האיך יוכלו הג' לאפוקי
מהשומא של העשרה, ועוד ז"ע דמלשון
הרמב"ם ז"ל צפ"ח מהל' ערכין הל"ז משמע
דמתני' איירי שלא נישום כלל.

19. תוספות מסכת ערכין דף כז עמוד ב

תניא בית שמאי אומרים מוסיפין - ה"ג וכן כתוב בספר ר"ת ול"ג תניא נמי הכי ואי גרסי' ליה יש לפרשו כן תניא נמי הכי דאיכא
מאן דסבר דמוסיפין בנישום אי כב"ש אי כב"ה ומדקדק הש"ס למצוא אליבא דרב חסדא ומיהו נראה יותר דגרס תניא בלא נמי
הכי.

20. ספר עבודה ברורה

תוס' ד"ה תניא. ול"ג תניא נמי הכי. פי', משום דליכא מהך
ברייתא סיוע לרב חסדא, דאדרבה בית הלל סברי ד"אין
מוסיפין". ומבית שמאי לא מביאים סיוע, כמו שמקשה הגמ'
"לימא רב חסדא דאמר כבית שמאי".

21. ספר עבודה ברורה

בא"ד. אי כב"ש אי כב"ה. פי, אי כב"ש - לפי הגירסא שבתחילה, דלפ"ז "ב"ש אומרים מוסיפין", אי כב"ה - לפי מה דאמרינן "ואיפוך", דלפ"ז "ב"ה אומרינן מוסיפין". ומדקדק הש"ס כיצד יהיה שדברי ב"ה יהיו כרב חסדא.

22. דף על הדף ערכין דף כז עמוד ב

בגמ': וליתניה גבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה. כתב הגאון ר' שאול משה מויערשוב זצ"ל בשו"ת (סו"ס מז): וק"ל הא בזה, אף דהוי קולא לגבי בעה"ב דאין צריך להוסיף חומש, אבל לגבי הקדש הוי חומרא דיש בזה הפסד להקדש, ואיך יחשב זה בהדי קולא דב"ש, דהוי רק לקולא ולא לחומרא, והרי בתוס' פ"ק דקדושין (דף ב ע"א) בד"ה ב"ש אומרים, הקשו איך תני להך בעדיות גבי קולי ב"ש, הא אי פשטה וקבלה קדושין מאחר הוי ב"ש לחומרא, ותירצו דלאו להכי איתבשל, אבל הכא לא שייך תי' זה, וצ"ע.

23. חשק שלמה מסכת ערכין דף כז עמוד ב

בגמ' תנ"ה בש"א. נ"ב תוספתא דמכילתין סופ"ד אך דשם איתא בזה הלשון בש"א יש חומש לתוספות ובה"א אין חומש לתוספות ע"ש: